

DOPRINOS RAFE ARNERIJA HRVATSKOM NARODNOM PREPORODU U DALMACIJI

Šime PERIČIĆ
Sukošan (Zadar)

UDK 949.75:929 R. Arneri
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. XII. 2004.

Kako ime dr. Rafe Arnerija nije našlo mjesto u "Hrvatskom biografskom leksikonu", a jest u nekim manje značajnim edicijama slične vrste, to autor drži neophodnim podrobnije prikazati njegov politički lik, odnosno njegov doprinos hrvatskom narodnom preporodu u Dalmaciji. U svom se radu oslonio na u zadnje vrijeme tiskane radove koji evociraju i nastojanja naslovnika glede političkog osvješćivanja stanovništva ove pokrajine, napose potrebe njena sjedinjenja s banskom, prekovelebitskom Hrvatskom. Autor to čini prikazom njegova djelovanja kao vođe narodnog preporoda na otoku Korčuli: najprije kao načelnika Korčule, potom u svojstvu saborskog zastupnika u Zadru, odnosno društveno-javnog djelatnika općine. Autor se nada da je ovime barem dijelom ispravljena nepravda učinjena zaslužnom preporoditelju Rafi Arneriju.

Ključne riječi: *Rafo Arneri, Korčula, Dalmacija, preporod, XIX. st.*

Premda je Rafo Arneri držan vođom i dušom narodnog preporoda na otoku Korčuli već odavno, njegovo ime ipak nije našlo mjesta u reprezentativnom leksikonu, u kojemu je, istina, ponešto rečeno o obitelji Arneri iz Korčule.¹ To se može tumačiti isključivo pogriješkom njegova uredništva. Dakako, taj propust držimo velikom nepravdom učinjenoj zaslužnom mužu koju treba ispraviti. Istina, u zadnje je vrijeme o njemu kao preporoditelju prigodno pisao Franko Oreb, ukazavši na potrebu prikaza njegova javnog i političkog djelovanja.² Malo zatim isti je pisao opširno i podrobno prikazao stanje i zbivanja u korčulanskoj općini za načelnikovanja Rafe Arnerija.³ Nadalje, nešto ranije drugi su pisci u svojim radovima tek usput isticali njegove zasluge na preporađanju stanovništva otoka Korčule u drugoj polovini XIX. stoljeća. Ivan

¹ *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 1, Zagreb, 1983., str. 235.

² Franko OREB, Preporoditelj s Korčule, *Slobodna Dalmacija*, 7. IX. 1989.

³ F. OREB, Korčulanska općina za vrijeme Rafa Arnerija u drugoj polovici XIX. stoljeća, *Dubrovnik*, br. 1–2, Dubrovnik, 2002., str. 335–388.

Grgić je objavio dvadesetak pisama dr. Mihe Klaića Rafi Arneriju,⁴ dok je na drugom mjestu tiskano nekoliko pisama Frana Supila naslovniku.⁵ Držimo, međutim, da sve to nije dostatno, pa stoga ovom prilikom želimo što bolje osvijetliti njegov najznačajniji rad, onaj politički, pretvorbu narodnjaka u pravaša, njegov obol razvitku hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, napose na otoku Korčuli. Kao jedna od sastavnica njegova preporodnog rada bit će istaknut njegov nesebičan javni rad. Tako će, dakle, na temelju dosadašnje literature i ponešto izvornih podataka ovdje biti riječi o njegovu životu i djelatnostima usmjerenim na dobrobit uže i šire mu domovine – Hrvatske.

I.

Korčulanska obitelj Arneri starinom je iz Bosne. Ona je dala nekoliko značajnih muževa, zaslužnih u tolikoj mjeri da je doista neophodno o njima pisati ponaosob. Jedna od njih je Rafo, koji se rodio 22. veljače 1837. u Zadru, a umro 27. srpnja 1899. u Korčuli. Najprije se školovao u užoj domovini, a potom izvan nje. Naime, gimnaziju je pohađao i završio u Dubrovniku, gdje ga je na put narodnog borca usmjerio svećenik/profesor Đuro Pulić, gorljivi rodoljub, kakvih je onda u Dalmaciji zaista bilo malo.⁶ Kao njegov veliki poklonik Rafo je poslije slijedio put koji mu je zacrtao omiljeni učitelj. No, budući da je u početku odgajan u talijanskom duhu, to je bolje poznao talijanski nego hrvatski jezik, pa je poslije bio prisiljen usavršavati ovaj potonji, inače ne bi bio u stanju izvršavati zadaću prosvjećivanja hrvatskog naroda.

Kao mnogi Dalmatinci onog doba, i Rafo odlazi na studij prava u Padovu, gdje mu je najboljim drugom postao nešto stariji Kninjanin Lovro Monti.⁷ Upravo je ondje i on shvatio potrebu narodnog preporoda u svojoj užoj domovini. Sam je Rafo u svojim uspomena napisao kako je već u Padovi osjetio da nije Talijan, što znači da je prigrlio svoje hrvatstvo. Na istinsku narodnosnu pripadnost ga je zapravo usmjerio tadašnji preporodno-oslobodilački pokret u sjevernoj Italiji, *risorgimento*, koji je težio k oslobođenju tih krajeva od austrijske vlasti i sjedinjenje postojećih državnica s Pijemontom u jednu, ujedinjenu Italiju, pod žezlom pijemonteške kraljevske obitelji.⁸ Njega je i njegove studentske drugove, dakle, sama Italija uputila na put kojim je potom hodio do kraja života, na put hrvatskog rodoljuba. Nakon završetka pravnog studija i položenog ispita za bilježnika, najveći dio života radio je kao bilježnik u Blatu ili načelnik grada Korčule.

⁴ Ivan GRGIĆ, Klaićeva pisma Rafi Arneriju, *Zadarska revija*, 10, Zadar, 1961., br. 4-5.

⁵ H. HAJDARHODŽIĆ – R. ARNERI – H. MOROVIĆ – M. NEMEC, Korespondencija Frana Supila iz perioda 1891.–1914., *Arhivski vjesnik*, VI, Zagreb, 1963. (dalje: AV).

⁶ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 344.

⁷ I. GRGIĆ, Lovro Monti, *Zadarska revija*, 10, Zadar, 1961., br. 4-5, str. 320.

⁸ Rade PETROVIĆ, *Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX. stoljeću*, Sarajevo, 1968., str. 107.

Nakon poraza u ratu s Pijemontom i Francuskom 1859. godine, Austrija je prva bila prisiljena napustiti neoapsolutistički način vladanja te je najavila uspostavu zemaljskih sabora i nadzor nad državnim financijama i vojskom. Već početkom sljedeće godine car je sazvao pojačano Carevinsko vijeće u Beču u svrhu preuređivanja države. Tu je postavljen zahtjev za sjedinjenje Dalmacije s bansom Hrvatskom (J. J. Strossmayer, A. Vraniczany), kojem se suprotstavio predstavnik Dalmacije Frane Borelli tvrdeći da bi taj čin bio preuranjen jer da, navodno, za to još nisu sazreli uvjeti. Rasprave o tom pitanju u Dalmaciji su podvojile stanovništvo na aneksioniste, pristalice toga sjedinjenja, i autonomaše – protivnike toga čina. Do sredine XIX. stoljeća među obrazovanim stanovništvom grada i otoka Korčule prevladavalo je osjećanje pripadnosti talijanskom kulturno-političkom duhu. No, već od 1848. godine počeo se osjećati stalni napredak svijesti korčulanskog življa o hrvatskoj narodnosti, napose kod dijela nove inteligencije te većine gradskog i seoskog pučanstva otoka. Te je nove događaje, zrelu fazu narodnog preporoda, veći dio otočkog stanovništva dočekao zaokupljen vlastitim životnim brigama oko preživljavanja, a tek se potom otvorio političkim problemima. Najprije su seljaci počeli jasno i javno iskazivati svoju istinsku narodnost. U tome su ih najviše učvrstili istupi mladoga Rafe Arnerija. Otada se stanovništvo otoka više ne razlikuje po političkoj pripadnosti nego tek po lokalnim programima. Naime, Rafo već 1861. sudjeluje u radu tajnog Narodnog odbora u Zadru. Bio je među prvima koji su kupili dionicu *Narodnog lista* u osnutku te tako omogućio njegovu skoriju pojavu – izlaženje.⁹ Već onda, na samom početku stranačkih borbi u Dalmaciji, on postaje prvakom narodnjaka na otoku Korčuli, iako je tada bio vrlo mlad i politički nedostatan iskusan.¹⁰ Njemu uz bok stajao je kapetan Frano Slavić.¹¹ Nasuprot njima stajao je dotada osjećajem «Slavjan» dr. Ivan Smrkinić, koji je već tada postao okorjeli autonomaš, vođa Talijana/talijanaša na Korčuli, kojima je težnja bila spriječiti razvitak preporodnog pokreta na otoku.¹² Njemu su se pridružili kotarski poglavar Giovanni (Ivan) Avoscani sa svojim pomagačima, čija samovolja nije imala granica. Zsigurno je dr. Rafo još 1862. godine počeo javno iskazivati i djelima potvrđivati svoje «slavjanstvo», primjerice, pored drugih, i on je tada materijalno, dakako skromnim sredstvima, pomagao ustanike Luke Vukalovića u Hercegovini.¹³ U takvu ozračju u pokrajini i na otoku Korčuli on se, dakle, otvoreno opredjeljuje za Narodnu stranku. A to znači da je zagovarao potrebu sjedinjenja Dalmacije s bansom Hrvatskom i svega onoga što je svojim programom zacrtalo njezino vodstvo. U

⁹ Nikola ČOLAK, Narodni preporod u Dalmaciji u svjetlu historiografije, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 8, Zadar, 1961., str. 381.

¹⁰ R. PETROVIĆ, *Nacionalno pitanje*, str. 192.

¹¹ ISTO, str. 153.

¹² Vinko FORETIĆ, Neki pogledi o hrvatskom narodnom preporodu u Dalmaciji, *Dalmacija 1870.*, Zadar, 1972., str. 151.

¹³ Julije GRABOVAC, *Dalmacija i hercegovačko-bosanski ustanak 1875.–1878.*, Split, 1991., str. 35.

početku je ta borba bila neravnopravna jer je protivna stranka uživala podršku mjesnih vlasti.

Naime, korčulanska općina se 1860. god. priklonila autonomašima, onima koji su nastojali da se najvažnije pitanje onog trenutka, a to je bilo sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, razriješi posredstvom budućeg saziva Dalmatinskog sabora.¹⁴ Naravno, to je onda uzrokovalo trvenje među stanovnicima otoka koji su pristajali uz različita stajališta – rješenja, na autonomaše i narodnjake. Među potonjima posebno se već 1864. godine ističe Rafo Arneri, napose od trenutka kad se uključio u predizbornu borbu za Dalmatinski sabor. Ubrzo upravo on preuzima vodstvo Narodne stranke na otoku.¹⁵ Iako relativno mlad, on se dokazuje kao zreo politički taktičar. To se ogleda i u činjenici da je na listu narodnjaka za vanjske kotareve Korčula – Ston postavio kapetana Kristu Jerkovića umjesto Mihe Klaića.¹⁶ Zapravo, tom zgodom su se narodnjaci poslužili uspješnim lukavstvom. Budući da njihov kandidat kap. Jerković nije bio dostojan protivnik vladinom kandidatu Pavi Rešetaru, od strane vlade nisu upotrijebljena ona sredstva koja bi sprovela oporba da je točno znala kako će stvarni kandidat narodnjaka biti Klaić. Stog su narodnjaci u zadnjem trenu istakli kandidaturu potonjega koji je na izborima porazio Rešetara velikom većinom glasova.¹⁷ I taj izraz političkog lukavstva učinio je Rafu snažnim stranačkim autoritetom. Naime, poslije toga Miho Klaić je znao izjavljivati: «... Za Korčulu se mi Hrvati ne trebamo bojati, tu je naš Rafo; to je tvrđava koja se ne da osvojiti...».¹⁸ Dakle, Rafo je već onda stekao veliko povjerenje stranačkog prvaka u pokrajini. Dapače, on je Rafi znao povjeravati zadatke i u kriznim trenucima stranke, kao ono god. 1873., te od njega tražiti i savjet kako postupiti.¹⁹ Nadalje, on je bio jedan od potpisnika Klaićeva programa od 19. prosinca te godine, gdje se radilo o stajalištu Kluba Narodne stranke glede pomirenja sa «zemljašima», što je postalo velikim problemom narodnjaka pokrajine, čije rješenje je vodstvu zadavalo velike muke.²⁰ S tim u vezi pojavio se još jedan problem. Naime, Klaić, Monti i Vranković su, poradi udjela Stjepana Ljubiše u iskazanu stavu «petorice» pri glasovanju za izravni izbor zastupnika u Carevinsko vijeće, istupili iz konzorcija koji je 1869. godine dobio koncesiju – pravo za izgradnju dalmatinske željeznice. Kao prvi član te udruge Ljubiša je potom upražnjena mjesta ponudio Kosti Vojnoviću i Rafi Arneriju, kao istaknutim narodnjacima, ali oni to, naravno, nisu

¹⁴ F. OREB, *Otok Korčula u doba druge austrijske uprave (Disertacija)*, str. 72 (dalje: *Disertacija*).

¹⁵ ISTO, str. 73; V. FORETIĆ, *Presjeci kroz prošlost Korčule, Zbornik otoka Korčule*, 2, Zagreb, 1972., str. 55.

¹⁶ F. OREB, *Disertacija*, str. 381; Nikša STANČIĆ, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji*, Zagreb, 1980., str. 204–205.

¹⁷ I. GRGIĆ, *Klaićeva pisma*, str. 301, bilješka 6.

¹⁸ N. ČOLAK, *Narodni preporod*, str. 381.

¹⁹ Trpimir MACAN, *Miho Klaić*, Zagreb, 1990., str. 221–222, 228–229, 303.

²⁰ ISTO, str. 230–231.

prihvatili.²¹ Dakako, u toj je prilici došla do izražaja solidarnost pojedinih članova prema vođi Narodne stranke.

Na prvim općinskim izborima u Korčuli 1865. godine Rafo je izabran u njeno vijeće, što mu je pružilo mogućnost da unaprijed utječe na većinu članova toga tijela, da se konačno svim srcem opredijeli za narodnjaštvo, naspram autonomaštvu dr. Smrkinića.²² Jednako tako zdušno nastojao je na ukorjenjivanju hrvatskog duha među seosko stanovništvo otoka, iako je pri tome nailazio na ozbiljan otpor goropadnih autonomaša. Dotadašnje općinsko predsjedništvo nije imalo znatnijeg političkog utjecaja u gradu i na otoku. Prvim izabranim općinskim načelnikom postao je Dimitrije Dimitri, a jednim od općinskih prisjednika dr. Rafo Arneri, vođa narodnjaka na otoku.²³ Većina općinskih vijećnika ostala je sklona svojoj općinskoj upravi, izuzev autonomaša Ivana Smrkinića i manjine oko njega. Ta činjenica sokoli Arnerija da još aktivnije sudjeluje u njenu radu, iskazujući pri tome nepokolebljiv narodnjački stav i htijenje.²⁴ To onda podiže i učvršćuje njegovu političku popularnost među otočkim stanovništvom, što je utjecalo i na njegovo predlaganje, 1867. godine, za kandidata na izborima za Dalmatinski sabor u Zadru, nakon neuspjela izbora autonomaša. Međutim, držeći korisnijim po narodnu stvar, on odbija kandidaturu i na to mjesto predlaže istaknutu osobu poput profesora i urednika *Narodnog lista* Natka Nodila.²⁵ To je urodilo plodom te predloženi bi doista izabran zastupnikom Korčule, Stona, Orebića i Pelješca u Sabor, umjesto odvjetnika, protukandidata Marina Đorđevića.²⁶ I tom je prilikom izašla na javu Rafina skromnost i politička dalekovidnost. Kada su autonomaši poništili izbor Mihe Pavlinovića u Sabor, Rafo je bio među onima koji su prosvjedovali javno protiv toga čina.²⁷ Premda je uprava korčulanske općine tada bila izrazito autonomaška, ipak su se s Pavlinovićem solidarizirali načelnik Dimitrije te prisjednici Ivanišević i Španjić, dakako, pod utjecajem dr. Arnerija.

Kada je 1865. godine novi dalmatinski namjesnik Franjo Filipović pokazao sklonost da hrvatski jezik dođe više do izražaja u javnom životu pokrajine, napose u školstvu, odnosno da u tom pogledu barem bude ravnopravan s talijanskim, općinska je uprava Korčule podržala taj naum.²⁸ Pri tome je najborbeniji bio Rafo. Naravno, tome su se suprotstavili otočki autonomaši predvođeni dr. Smrkinićem. Naime, iako je «...

²¹ R. PETROVIĆ, *Nacionalno pitanje*, str. 417.

²² F. OREB, *Disertacija*, str. 73–74.

²³ V. FORETIĆ, *Neki pogledi*, str. 154.

²⁴ V. FORETIĆ, *Iz narodnog preporoda u Korčuli od god. 1860. dalje*, *Dubrovnik*, 1962., br. 3-4, str. 37–38.

²⁵ ISTO, str. 38–39.

²⁶ Viktor NOVAK, Natko Nodilo – političar i ideolog, *Zadarska revija*, 10, Zadar, 1961., br. 4-5, str. 168;

Ivo PERIĆ, *Dalmatinski sabor 1861.–1912. (1918.)*, Zadar, 1978., str. 218.

²⁷ V. FORETIĆ, *Neki pogledi*, str. 154–155; F. OREB, *Veze između Makarske i Korčule*, *Makarski zbornik*, 3, Makarska, 1998., str. 215.

²⁸ V. FORETIĆ, *Iz narodnog preporoda*, str. 39–40; ISTI, *Neki pogledi*, str. 154–155.

pučanstvo gradsko i seosko, svi hrvatskoga su plemena i jezika...», a tek građani grada Korčule jedini okrenuti talijanskoj svijesti, autonomaši su (1867.) bili protiv uvođenja hrvatskog jezika u korčulansku Realnu gimnaziju upravo zato što su to predložili domaći narodnjaci.²⁹ Dapače, ohrabreni autonomaši su se toliko osmjelili da su sljedeće godine povelj agitaciju i po otočkim selima da se tamošnje stanovništvo prikloni talijanskom jeziku kao nastavnom, pri čemu su, na sreću, imali samo djelomičan uspjeh. Naime, 4. svibnja 1868. godine Općinsko je vijeće grada Korčule zaključilo da u obje pučke škole u gradu, muškoj i ženskoj, nastavni jezik ostane talijanski, a da se kao obvezatan predmet uči «ilirsko-dalmatinski jezik», što se protivilo onodobnim narodnjačkim težnjama.³⁰ Naravno, kao vijećnik tome se žestoko usprotivio Rafo Arneri. No, budući da je ostao u manjini, nije uspio u svojoj nakani obaranja toga zaključka. Jamačno je upravo taj neuspjeh bio razlogom njegova trenutnog malodušja i razočaranja, pa stoga poslije ostavke namjesnika Filipovića na povjerenoj mu dužnosti, i on istupa iz općinske uprave – *prisjedništva* i ostaje samo njenim vijećnikom. Tako je njegova klonulost duhom omogućila veću aktivnost tada nadmoćnim autonomašima Korčule.³¹ Srećom, njihova je prevlast potrajala kratko, te se Rafo ubrzo oporavio duševno i nastavio prethodnim pregalačkim duhom raditi za narodnu stvar, uključivši se ponovno u stranački život otoka.

Tome su donekle pripomogli i sami njegovi protivnici. Naime, zbog slabe, neprimjerene gospodarske politike autonomaša spram otočkog seljaštva, bili su uvelike narušeni odnosi između grada Korčule i selâ, prijeteci odvajanjem potonjih u samostalne općine. Da se to ne dogodi, uznastojao je svojim autoritetom narodnjački dio općine na čelu s Rafom Arnerijem. Novim pristupom problemima, značajnijim ulaganjima u sela vraćeno je međusobno povjerenje na prethodnu razinu.³² Štoviše, na novim općinskim izborima 11. studenoga 1868. god. narodnjaci su u Korčuli nastupili jedinstveno i organizirano, jači negoli prije. Iako im autonomaši, naravno, prave velike probleme u općini, oni, predvođeni Rafom Arnerijem, njima uspješno pariraju. I na, drugim općinskim izborima on je iskazao veliku osobnu hrabrost. Naime, kad je vladin povjerenik pokušao silom odnijeti iz općine izborne spise, on nije ustuknuo, nego mu se fizički odupro. No, taj postupak ga je skupo stajao. Ubrzo je bio svrgnut s dužnosti načelnika.³³ Ipak, u tome je bilo i korisnosti za narodnjake, koji su znali u svoju korist usmjeriti svaku nesmotrenost autonomaške uprave. Štoviše, tada se najveći dio građana grada Korčule priključio Narodnoj stranci odnosno lokalnoj Građanskoj stranci.³⁴ Na

²⁹ ISTI, Iz narodnog preporoda, str. 40–41.

³⁰ ISTO, str. 43–44; F. OREB, *Disertacija*, str. 74–75.

³¹ V. FORETIĆ, Iz narodnog preporoda, str. 43; ISTI, Neki pogledi, str. 155; ISTI, Presjeci kroz prošlost Korčule, str. 56.

³² F. OREB, Korčulanska općina, str. 352.

³³ Juraj BIANKINI, Narodni preporod u Dalmaciji, *Almanah Jadranska straža za 1927.*, Beograd, str. 84.

³⁴ V. FORETIĆ, Iz narodnog preporoda, str. 45–46.

žalost, nismo uspjeli u nastojanju glede bolje identifikacije potonje političke udruge. Zacijelo se radilo o jednoj te istoj stranci pod različitim imenima ili je predstavljala samo ogranak Narodne stranke u Dalmaciji.

Nesposobnost autonomaša bila je razlogom što je sredinom 1871. godine bila raspuštena općinska uprava Korčule, da bi u kolovozu bili provedeni novi izbori. Rafo je tih godina bio bilježnikom u Blatu, gdje je, naravno, usput širio narodnjačku misao te predvodio mjesne narodnjake. No, nikad nije gubio vezu s gradom Korčulom. Narodna je stranka u Općinskom vijeću toga grada dobila većinu, a Rafo je izabran za njenog načelnika.³⁵ Narodnjaci su pobijedili u tzv. drugom i trećem tijelu Općinskog vijeća. To je bila njihova velika pobjeda jer se otada Općina stalno nalazila u njihovim rukama, izvan znatnijeg utjecaja autonomaša. Usprkos podršci kotarskog poglavara autonomašima, četiri se godine potom ponovila ista stvar – Rafo je opet bio izabran načelnikom grada Korčule. On se tek privremeno bio odrekao načelničke časti, da bi je ponovno preuzeo 1875. godine. Kad je car Franjo Josip I. te godine pohodio Dalmaciju i 10. svibnja dospio u Korčulu, pozdravio ga je upravo načelnik Arneri, i to, prema napatku vodstva Narodne stranke, hrvatskim jezikom i hrvatskom trobojnicom. U tome ga nisu uspjeli omesti ni neki svemoćni autonomaši grada.³⁶ Nadalje, zajedno s ostalih 48 dalmatinskih načelnika, on je otputovao u Vis gdje ih je 13. svibnja primio car i s njima porazgovarao o raznim problemima koji su opterećivali pokrajinu,³⁷ što, međutim, nije urodilo očekivanim uspjehom. A kad je 1882. godine ostvarena pobjeda hrvatskog duha u Splitu, ona je snažno odjeknula i na Korčuli. Nju je, naravno, zanosno pozdravio Rafo Arneri, opet u ime korčulanske općine, usprkos prosvjedima u gradu još uvijek brojnih autonomaša, koji su pod utjecajem narasle narodnjačke svijesti seoskog stanovništva otoka gotovo posve izgubili dotadašnji politički utjecaj.³⁸

Prilikom općinskih izbora 1875. g. uživali veliku potporu tamošnjeg vladina povjerenika. Međutim, to im nije uspjelo jer su narodnjaci i ovaj put nadvladali u drugom i trećem izbornom tijelu. Poradi navodno obavljenog nasilja pri tim izborima, Kotarsko poglavarstvo Korčule liši Rafu načelničke časti. To je uvelike razalostilo rodoljube čitava otoka. Spor je dospio sve do Beča, pa vrhovna vlast vrati Rafi tu čast. Otada se na Korčuli pored «slavenskog» počinje rabiti i hrvatsko ime.³⁹ Nekako u to vrijeme buknuo je hercegovačko-bosanski ustanak kršćanske raje protiv Turaka. Da bi koliko-toliko pomogao ustanicima, Rafo je na otoku osnivao odbore za prikupljanje

³⁵ F. OREB, *Disertacija*, str. 75, 100; Josip BEROŠ, Narodna pobjeda na saborskim izborima – prekretnica u životu Dalmacije, *Zadarska revija*, 19, Zadar, 1970., br. 5, str. 459.

³⁶ Dinko FORETIĆ, Borba za ponarođivanje općina u Dalmaciji, *Zbornik o hrvatskom narodnom preporodu u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969., str. 129; F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 35.

³⁷ D. FORETIĆ, Borba za ponarođenje, str. 129.

³⁸ V. FORETIĆ, Odras pobjede narodnjaka u Splitu g. 1882. i vremenski bliska zbivanja u korčulanskom i dubrovačkom području, *Hrvatski narodni preporod u Splitu*, Split, 1984., str. 402; *Narodni list*, Zadar, 21, 1882., br. 58.

³⁹ ISTI, Prešjeci kroz prošlost Korčule, str. 57–57.

pomoći, dok ih je sâm pomogao moralno i materijalno, naravno potajice.⁴⁰ Ni suradnja autonomaša s kotarskim poglavarom Ivanom Avoscanimjem, koji su Rafu optuživali za nasilje, nije ga uspjela maknuti s časti načelnika. Kad se on iz obiteljskih razloga 1878. godine odrekao načelništva, na njegovu funkciju je uskočio brat mu dr. Jerko, ali samo za nepune dvije godine.⁴¹ Naime, Rafo se još jednom, 1880. godine, vratio da bi obnašao načelničku dužnost za sljedećih osam godina, kako bi ostvario zacrtani program svoje stranke. Dr. Rafo i njegovi suradnici uživali su glas (1884.) i značajnih ljudi («arnerovci»)⁴² Bili su to uglavnom intelektualci i svećenici koji su se povodili za južnoslavenskom političkom misli biskupa Strossmayera, koja je njegovala federalizam Austro-Ugarske i ujedinjenje svih hrvatskih zemalja pod žezlom Habsburgovaca.⁴³ Ljudske odlike dr. Rafe i skupine oko njega održale su ih dugo na kormilu korčulanske općine. Predstavništvo Općine na pogrebu Mihe Pavlinovića u Podgori 21. svibnja 1887. predvodio je načelnik Arneri.⁴⁴ Na sjednici Općinskog vijeća održanoj 21. kolovoza 1888. Rafo se konačno odrekao te dužnosti i časti, ali je vijećnikom ostao sve do smrti.⁴⁵ Nakon njegove ostavke načelništvo korčulanske općine preuzeo je njegov politički istomišljenik, zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću, dr. Josip Zaffron. Istupom Rafe Arnerija iz načelništva Korčule nije bio zadovoljan Miho Klaić, pa ga je pokušao privoljeti da se ponovno prihvati kandidature, držeći da je on najbolje rješenje za obnašanje te funkcije za interese Narodne stranke.⁴⁶ Međutim, njegovo je nagovaranje bilo uzaludno jer je Rafo ostao dosljedan svojoj prethodnoj odluci.

II.

Narodna stranka se dobro pripremila za izbore za Dalmatinski sabor 1870. godine. Naime, prethodno su uspostavljeni mnogi kotarski i središnji odbori, koji su trebali rukovoditi njihovim pripremama. Rafo Arneri je bio članom Središnjeg odbora kao predstavnik narodnjaka otoka Korčule.⁴⁷ Taj je odbor tom prigodom tiskao dvojezični proglas – plakat namijenjen biračima. U njemu je naglašeno značenje predstojećih izbora zbog tadašnjih državnih i pokrajinskih okolnosti koje, istaknuto je,

⁴⁰ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 354.

⁴¹ ISTI, *Disertacija*, str. 76.

⁴² Ante PALAVRŠIĆ – Benedikta ZELIĆ-BUČAN, *Korespodencija Mihovila Pavlinovića*, Split, 1962., str. 437.

⁴³ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 342.

⁴⁴ F. OREB, *Veze Makarske*, str. 217.

⁴⁵ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 358; V. FORETIĆ, *Presjeci*, str. 60. Dvije godine prije Rafine smrti na općinskim izborima u Korčuli pravaši su dobili većinu u sva tri izborna tijela, dok je načelnikom postao Rafin sin dr. Roko (F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 363).

⁴⁶ I. GRGIĆ, *Klaićeva pisma*, str. 316.

⁴⁷ A. PALAVRŠIĆ – B. ZELIĆ-BUČAN, n. dj., str. 138; J. BEROŠ, n. dj., str. 448, 455; I. PERIĆ, *Dalmatinski sabor*, str. 95.

imaju «neobičnu vrijednost». Nakon obavljena razgovora s netom u Zadar pristiglim novim namjesnikom pokrajine Josipom Fluckom, Miho Klaić priopćava upravo Rafi Arneriju da će se vlast pri izborima držati neutralno i nastojati održati red i zakonitost.⁴⁸ To je predstavljalo određenu novinu u odnosu na stav i odnos pokrajinske vlasti uoči prethodnih izbora za Sabor.

Na tim su izborima narodnjaci konačno nadvladali autonomaše. Naravno, i narodnjaci otoka Korčule su dobili većinu. Za zastupnika vanjskih općina Korčula – Ston – Orebić izabran je u Sabor vođa tamošnjih narodnjaka – dr. Rafo Arneri,⁴⁹ tada bilježnik u Blatu. A ondje su tada vladale posebne političke prilike. Zahvaljujući najviše upravo dr. Rafi, u općinskom je vijeću toga gradića usred otoka bio narodnjačkim težnjama naklonjen velik broj njegovih vijećnika.⁵⁰ Dakle, gdje god bio, on je utjecao na svoju okolinu, uvijek na korist narodne stvari i interesa. Spomenutim činom, njegovim izborom, on je postao jednim od sedamnaest narodnjaka pokrajine koji su u Dalmatinskom saboru otada predstavljali kuriju vanjskih općina.⁵¹ To je bio znak velikog povjerenja koje je stekao dotadašnjim djelovanjem na korist narodne stvari na otoku i šire. A tu konstataciju potvrđuje njegov izbor za saborskog zastupnika i na sljedećim izborima za to zakonodavno tijelo pokrajine.

Međutim, sudeći prema saborskim zapisnicima, Rafo nije bio dostatno aktivan na njegovim sjednicama. Zapravo, istupao je vrlo rijetko, kada je predlagao obavljanje nekih, za otok Korčulu i pokrajinu korisnih predmeta. Naime, uvidom u saborske zapisnike ustanovili smo da je već 1871. godine podnio interpelaciju glede naplate poreza pri carinarnici u Trpnju, založio se za poboljšanje higijensko-zdravstvenih prilika u Stonu i Metkoviću, te potom (1873.) predlagao obnovu, bolje reći reorganizaciju cesta na otoku Korčuli.⁵² Kad su 4. listopada 1874. narodnjaci u Saboru iznijeli potrebu uvođenja hrvatskog jezika kao naukovnog u realnim gimnazijama pokrajine, Rafo je,

⁴⁸ J. BEROŠ, n. dj., str. 449–450. Manje se zna da je prije izbora za Sabor 1870. prvak Narodne stranke Miho Klaić lokalnim vođama dao instrukcije, iz kojih se vidi da je stranka, privremeno, valjda iz taktičkih razloga, odustala od zamisli sjedinjenja s Hrvatskom (N. STANČIĆ, n. dj., str. 296).

⁴⁹ V. FORETIĆ, Iz narodnog preporoda, str. 48; D. FORETIĆ, Borba za ponarođenje, str. 120; ISTI, Izbor za sabor Dalmacije 1870., *Dalmacija 1870.*, Zadar, 1972., str. 130, 137; I. PERIĆ, *Dalmatinski sabor*, str. 219, 227; F. OREB, *Disertacija*, str. 75.

⁵⁰ V. FORETIĆ, Odras pobjede, str. 402.

⁵¹ Grga NOVAK, Političke prilike u Dalmaciji g. 1866.–1876., *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 6-7, Zagreb, 1960., str. 54. Na naknadnim izborima za Sabor 1871. za zastupnika grada Korčule bio je izabran sudski savjetnik i autonomaš Josip Piplerata (D. FORETIĆ, *Izbori*, str. 145–146; I. PERIĆ, *Dalmatinski sabor*, str. 218).

⁵² Izvješća brzopisna i analitična XI zasjedanja Zemaljskog sabora dalmatinskoga, Zadar, 1871., str. 198; Izvješća brzopisna i analitična XII zasjedanja Zemaljskog sabora dalmatinskoga, Zadar, 1873., str. 34–35, 74, 77. Zapravo se radilo o zakonskoj osnovi o proglašenju puta od Korčule do Vele Luke među „predijelne putove“ jer je ta cesta imala za otok „veliku korist“ budući da je spajala sva veća njegova naselja. Ali Sabor nije prihvatio taj prijedlog (Izvješća brzopisna i analitična XIII zasjedanja Zemaljskog sabora dalmatinskoga, Zadar, 1874., str. 132, 134–135) i pored velike upornosti predlagatelja.

naravno, podržao usrdno taj opravdani zahtjev.⁵³ Kao zastupnik više je sudjelovao u radu nekih saborskih tijela. Tako je 1871. godine postao predsjednikom Odbora za provjeravanje predračuna splitske općine za tu godinu.⁵⁴ Jednako je tako 1873. godine izabran u Financijski odbor Sabora, što svjedoči njegovo poznavanje novčarske problematike.⁵⁵ Kada je izabran za predsjednika – zamjenika u Zemaljskom odboru, izvršnom tijelu Sabora, ispočetka je zbog obiteljskih razloga odbio obnašati tu značajnu dužnost, da bi je poslije ipak prihvatio kao veliku obvezu.⁵⁶ Ako je držao opravdanim i korisnim, podržavao je prijedloge mnogih stranačkih drugova. A kada su neki dalmatinski poslanici u Carevinskom vijeću u Beču (1873.) glasovali za vladinu osnovu zakona o izravnim izborima («bečka petorica»), kojoj su se protivili poslanici drugih slavenskih zemalja Monarhije jer da mu je svrha «da pogazi slavenski elemenat u Austriji», «da mu za budućnost otme svaki politički upliv», to je izazvalo ogorčenje dalmatinskih narodnjaka. Svi su osudili taj čin. Korčula je to uredila preko svog zastupnika u Saboru dr. Rafe Arnerija.⁵⁷ Jednako je tako Rafo reagirao prilikom korupcionaške afere 1876. godine, odrekavši se iz protesta članstva u predsjedništvu Zemaljskog sabora. Pri tome se stalno držao linije narodnjaštva, pa i onda kada je potvrđen nov program Narodne stranke 8. lipnja 1875. godine.⁵⁸ Te ga je godine u vodstvu stranke na otoku zamijenio dr. Josip Zaffron, tada odvjetnik u Korčuli,⁵⁹ dok je kao zastupnik kotara vanjskih općina Korčula – Pelješac – Ston mjesto njega u Sabor izabran stranački mu drug don Petar Bačić iz Blata. Autonomaškog zastupnika u Saboru u ime grada Korčule Piperatu zamijenio je dr. Smrkinić.⁶⁰ Prvoga je 1883. godine u zastupništvu u Saboru zamijenio Rafin brat Jerolim (Jerko), odvjetnik u Korčuli,⁶¹ koji je zajedno s bratom radio na ukupnom preporodu otoka Korčule dugo vremena.

III.

Tijekom osamdesetih godina XIX. stoljeća došlo je do određene podvojenosti dalmatinskih narodnjaka, što je, naravno, otupjelo njihovu političku moć. A upravo se tada u njoj javlja pravaštvo. Naime, nezadovoljnici umjerenom politikom narodnjaka prema Beču, radikaliziraju tu politiku pozivajući se, kao u banskoj Hrvatskoj, na

⁵³ ISTO, str. 178.

⁵⁴ Izvješća XI zasjedanja, str. 412–414.

⁵⁵ Izvješća XII zasjedanja, str. 6; Izvješća XIII zasjedanja, str. 79.

⁵⁶ Izvješća XI zasjedanja, str. 197; Izvješća XIII zasjedanja, str. CXIV.

⁵⁷ G. NOVAK, Političke prilike, str. 57–58; F. OREB, *Disertacija*, str. 77.

⁵⁸ G. NOVAK, Političke prilike, str. 61–62.

⁵⁹ N. ČOLAK, Narodni preporod, str. 381.

⁶⁰ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 355.

⁶¹ I. PERIĆ, *Dalmatinski sabor*, str. 221.

hrvatsko državno pravo, zahtijevajući za hrvatski narod u Monarhiji potpunu nacionalnu slobodu i neovisnost. Među nezadovoljnicima te politike Narodne stranke bio je i Rafo Arneri koji je već krajem osamdesetih godina viđen s dubrovačkim pravašima. Njega je slijedio sin mu dr. Roko.⁶² A kada su stav pravaša banske Hrvatske počeli zastupati mlađi dalmatinski političari poput Ante Trumbića, Josipa Smodlake i Frana Supila, njihovom se krugu ubrzo priklonio dr. Rafo. Zapravo se tek 1889. godine on počeo odalečivati od zamisli i politike Narodne stranke, ali je svejedno uvijek zagovarao narodnu slogu. Te se godine Narodna stranka u Dalmaciji preimenovala u Narodnu hrvatsku stranku, prihvativši program temeljen na hrvatskom državnom pravu, ali se nije odrekla jednakopravnosti Srba i Hrvata u pokrajini. Jednako tako, otad više nije vodila sustavnu borbu za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, prepuštajući taj problem doglednom rješenju.⁶³

Unatoč poodmakloj dobi, dr. Rafo je prigrlio pravašku ideologiju i aktivno ju zagovarao. Pod njegovim utjecajem još neki korčulanski narodnjaci pristupaju u redove pravaša, pa i sin mu Roko. Tako je u gradu Korčuli uspostavljen ogranak Stranke prava.⁶⁴ Dr. Rafo se politički više aktivirao prilikom otvaranja spomenika fra Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj 1890. godine. Upravo je on u Korčuli pozdravio pravaše prispjele iz Zagreba, a njegova je zdravica bila ispunjena žarkim nacionalnim nabojem.⁶⁵ Njegovo rodoljublje nije nimalo splasnulo, pa se on rado uklapa u nove političke tokove. Njega nalazimo među onim dalmatinskim Hrvatima koji su te, 1890., godine posjetili Opću hrvatsku gospodarsku izložbu priređenu u Zagrebu. Tom se prilikom Rafo upoznao i razgovarao s pravašima u Banovini, pa i njihovim vođom dr. Josipom Frankom, a zajedno s drugim Dalmatincima posjetio je ostarjelog Antu Starčevića. Upravo mu je on predložio pomirbu s biskupom Strossmayerom, s kojim je bio u svađi. Jamačno je u svezi s tim bio i njegov posjet Brodu i Đakovu, koji je uslijedio malo zatim.⁶⁶ No, o tome nam nisu poznate druge pojedinosti.

Kad je 1892. godine u Dalmaciji ustrojena Stranka prava, njoj je odmah pristupio dr. Rafo, jer je u sebi još zadržao rodoljubni plam i borbeni duh. Kako smo naveli, zahvaljujući njegovom autoritetu i popularnosti, pravaška se misao brzo razgranala i ukorijenila na čitavom otoku. Štoviše, korčulanska općina je postala posve pravaškom, što svjedoči da su Starčeviću pravašku misao prigrlili mnogi, napose tamošnji mlađi političari.⁶⁷ Stoga nije čudo što su pravaši na općinskim izborima u

⁶² Marjan DIKLIĆ, *Pravaštvo u Dalmaciji do Prvog svjetskog rata*, Zadar, 1998., str. 198.

⁶³ Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Igor KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860.–1914.*, Zagreb, 1968., str. 166.

⁶⁴ V. FORETIĆ, *Iz narodnog preporoda*, str. 52–53; ISTI, *Presjeci*, str. 60; M. DIKLIĆ, *Pravaštvo u Dalmaciji*, str. 198; *Arhivski vjesnik*, VI, str. 46.

⁶⁵ F. OREB, *Veze Makarske*, str. 219–220.

⁶⁶ V. FORETIĆ, *Presjeci*, str. 63, 65.

⁶⁷ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 359, bilj. 66.

Korčuli i Blatu 1894. godine dobili većinu.⁶⁸ Kad su članovi hrvatskog kluba, predvođeni Jurjem Biankinijem, sazvali osnivačku konferenciju u Zadru za 22. kolovoza te godine, na nju su pozvani najistaknutiji dalmatinski pravaši, među njima i Rafo Arneri. Međutim, iz objektivnih razloga on se nije mogao odazvati pozivu.⁶⁹ I pored toga, on je bio imenovan u Okružni odbor Stranke prava za južnu Dalmaciju sa sjedištem u Dubrovniku, što je, naravno, prihvatilo. A na konstituirajućoj sjednici Središnjeg odbora Stranke prava za Dalmaciju koja je održana u Dubrovniku 14. prosinca te godine, kojoj je predsjedao Frano Supilo, u to su tijelo na prijedlog predsjedavajućeg izabrani pored njega (Supila) još Antun Liepopili i Rafo Arneri, premda potonji toj sjednici nije nazočio.⁷⁰ Taj odbor je tvorilo ukupno šesnaest ljudi, redom gorljivih i karizmatičkih pravaša. Rafino iskustvo i rodoljublje priskrbilo mu je tu čast i zadaću. Taj je odbor djelovao sljedeće godine u pripremanju saborskih izbora. A Rafo je revno obnašao svoj dio posla.

Budući da je dr. Rafu držao istaknutim i sposobnim čovjekom, osvjedočenim pravašem, zaslužnim za razvoj pravaške misli u Dalmaciji, Supilo mu je 1895. godine povjerio ocjenu nacrtu pravila Društva za sabiranje stranačkog fonda, koji je prethodno sastavio Središnji odbor Stranke prava u Zadru.⁷¹ Zacijelo je Rafo taj zadatak obavio korektno i na zadovoljstvo sviju jer je malo zatim postao predsjednikom («poglavicom») Okružnog odbora Stranke prava za južnu Dalmaciju, odnosno kotareve Dubrovnik – Korčula – Kotor.⁷² Nadalje, na skupštini Stranke prava u Splitu 9. rujna 1896. dr. Rafo je imenovan u posebni odbor za pregovore s narodnjacima, zajedno s Ivom Prodanom, Antom Trumbićem, Leonardom Tommaseom i Franom Supilom.⁷³ Zapravo, taj je odbor trebao s gorljivim narodnjacima raspraviti o kompromisu, broju mandata i izbornim kotarevima. Nakon raskola Stranke prava u banskoj Hrvatskoj održana je 1. do 2. rujna 1897. skupština Stranke prava za Dalmaciju. Ondje je dr. Rafo, uz još nekoliko najutjecajnijih pravaša, izabran u Izvršni odbor Stranke,⁷⁴ što je bilo veliko priznanje njegovu dotadašnjem djelovanju. Tu se većina nazočnih pravaša izjasnila za neutralno stajalište prema raskolu bratske stranke u Banovini.

⁶⁸ ISTO, str. 343. Po sudu F. Supila za to najviše zasluga ima upravo dr. Rafo (*Arhivski vjesnik*, VI, str. 46).

⁶⁹ I. PERIĆ, *Ante Trumbić na dalmatinskom političkom poprištu*, Split, 1984., str. 58, 151; M. DIKLIĆ, *Pravaštvo u Dalmaciji*, str. 263; ISTI, *Stranka prava u Dalmaciji povodom 100. obljetnice osnutka (1894.–1994.)*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, Zadar, 1995., str. 779–791; I. PERIĆ, *Ante Trumbić*, str. 59.

⁷⁰ M. DIKLIĆ, *Stranka prava*, str. 787–788; ISTI, *Pravaštvo u Dalmaciji*, str. 279–280, 282–283, 285; I. PERIĆ, *Dalmatinski sabor*, str. 110.

⁷¹ *Arhivski vjesnik*, VI, str. 65; Ivo PETRINOVIĆ, *Politička misao Frana Supila*, Split, 1988., str. 40.

⁷² *Arhivski vjesnik*, VI, str. 74.

⁷³ M. DIKLIĆ, *Pravaštvo u Dalmaciji*, str. 291.

⁷⁴ F. OREB, *Veze Makarske*, str. 195, bilj. 21; M. DIKLIĆ, *Don Josip Kažimir Ljubić – prvi predsjednik Hrvatskog kluba i Stranke prava u Dalmaciji*, *Makarski zbornik*, 3, Makarska, 1998., str. 132–33; I. PERIĆ, *Ante Trumbić*, str. 63.

Naravno, dr. Rafo nije zanemario političko djelovanje na svome otoku. Koliko se ondje proširilo pravaštvo do potkraj XIX. stoljeća, najbolje svjedoči činjenica da je u Korčuli bio ustrojen posebni Korčulanski odbor / klub Stranke prava, čija je uloga bila koordiniranje djelovanja pravaša na čitavu otoku.⁷⁵ 11. veljače 1897. u Dalmaciji je sklopljen kompromis između Narodne hrvatske stranke i Stranke prava kako bi se složnije nastupalo na izborima za Carevinsko vijeće. Jedan od potpisnika toga sporazuma, naravno u ime Stranke prava, bio je i Rafo Arneri. Pri tome se u prvom redu mislilo na zajedničko istupanje podvojenih Hrvata i Srba pokrajine. Malo zatim je Središnji odbor Stranke u Dalmaciji izdao poseban proglas, koji su pored njegova predsjednika Kažimira Ljubića, potpisali još Rafo Arneri, J. Biankini, F. Supilo i A. Trumbić.⁷⁶ Sva su ta nastojanja urodila uspjehom, jer otada autonomaši/talijanaši više nisu imali nijednog zastupnika u najvišem zakonodavnom tijelu Monarhije, što je predstavljalo njihov veliki politički poraz.

Kad je u srpnju 1899. umro dr. Rafo, nije s njime nestao i njegov politički duh. Dapače, njegovu političku orijentaciju i djelatnost u zadnjem desetljeću života nastavio je sin mu dr. Roko, kao radišni član Hrvatske stranke prava, gotovo do Prvog svjetskog rata.⁷⁷ Dakle, tamo gdje je stao otac, nastavio je raditi sin, naravno na korist svog hrvatskog naroda u Dalmaciji i preko Velebita, ne odstupajući od davno zacrtanog puta.

IV.

Kao iskreni preporoditelj i načelnik Korčule Rafo Arneri je dao svoj obol javnom životu grada i otoka Korčule. To se u prvom redu odnosi na kulturno-društveni rad jer je vjerovao da se tako najbrže podiže narodna, hrvatska svijest svakog pojedinca. Ali, kako smo vidjeli nije zazirao ni od nastojanja na gospodarskom podingnuću otočkog stanovništva, kao temelju uzdizanja njegova blagostanja.

Nakon dugotrajnog i upornog rada skupine narodnjaka na čelu s Rafom Arnerijem, već 13. svibnja 1871. u Korčuli je otvorena Narodna slavjanska čitaonica, prvo kulturno-prosvjetno društvo na otoku. Njenim prvim i dugogodišnjim predsjednikom bio je dr. Rafo.⁷⁸ Ona je već u početku imala 19 članova utemeljitelja, među kojima je bio i Rafo, i preko šezdeset korisnika,⁷⁹ što je bio pozamašan broj članstva jedne takve udruge u nastajanju. Njena su pravila predviđala da «nje svrha jest promicati, olahkotiti

⁷⁵ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 360, 372.

⁷⁶ V. FORETIĆ, *Presjeci*, str. 63; M. DIKLIĆ, *Pravaštvo u Dalmaciji*, str. 292.

⁷⁷ V. FORETIĆ, *Presjeci*, str. 63–64; M. DIKLIĆ, *Don Josip Kazimir Ljubić*, str. 138.

⁷⁸ N. ČOLAK, *Narodni preporod*, str. 381; *Jubilarni broj Narodnog lista za 1912.*, str. 73; Julije GRABOVAC, *Narodne čitaonice, Narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969., str. 209; F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 363–364.

⁷⁹ Luigi MASCHEK, *Manuale del Regno di Dalmazia*, za 1873., Zadar, str. 336–337.

i razprostirati narodni uzgoj (nauk) u svakom redu pučanstva». Naime, okupljajući domaće domoljubne intelektualce i ostalo članstvo, ona je promicala uzdizanje nacionalne svijesti u gradu posredstvom čitanja novina, knjiga i rasprava. K tome, udruga je priređivala razne kulturne akcije, opet isključivo u tu svrhu. Treba istaknuti da se korčulanska čitaonica 1890. godine pridružila proslavi dizanja spomenika Andriji Kačiću Miošiću u Makarskoj, te otkrivanju spomenika tom velikanu hrvatske riječi sljedeće godine u Zagrebu. Jednako tako poduprla je svojim priložima podizanje spomenika Ljudevitu Gaju u Krapini, Ivanu Gunduliću u Dubrovniku te još nekim hrvatskim velikanima.⁸⁰ Ta je udruga 1893. godine promijenila ime u Hrvatska čitaonica, što svjedoči u kolikoj se mjeri pravaška misao brzo ukorijenila na otoku. Nema sumnje da je začetnikom i ostvariteljem toga čina bio naš Rafo. Zadarski *Narodni list* je zapisao da je ona tada prozvana «pravim imenom hrvatskim», kako to dolikuje udruzi takve vrste i svrhe.

Njegov brat Jerko je 1883. godine postao prvim predsjednikom Korčulanskog pjevačkog društva svete Cecilije, prvim takve vrste u Dalmaciji, čijim je članom uprave bio i Rafo. Općina je uvelike pomagala rad ovoga društva, a potom i rad Hrvatske glazbe. Štoviše, ova dva društva, čitaonica i zbor, ponekad su upriličivali zajedničke nastupe, pri čemu je dolazila do izražaja bratska sloga.⁸¹ Kao protutežu djelovanju Gradske glazbe (*Banda cittadina*), utemeljene u gradu 1877. godine, koja je ubrzo postala autonomna, Rafo je 1892. godine Općinskom vijeću predložio osnutak Korčulanske občinske glazbe, koje je taj prijedlog odmah prihvatilo. Naravno, ona je trebala promicati narodnjačke odnosno pravaške interese u gradu. Ta je udruga već 1895. godine promijenila ime u Hrvatska općinska glazba, čijim je stalnim i aktivnim članom dr. Rafo bio sve do smrti.⁸² Zahvaljujući u prvom redu upravo njemu, korčulanska općinska uprava je stalno novčano podupirala rad svih prohrvatskih kulturnih društava.

Kao osvjedočeni hrvatskih rodoljub Rafo je poradio da korčulanska općina bude među utemeljiteljima Kninskog starinskog društva 1887. godine, ona ga je potom stalno podupirala novčano, dok je Rafo bio njegovim članom jer je postojanje toga društva držao «od velike važnosti», «ne samo arheološke već i političke».⁸³ Dr. Rafo je bio članom Matice dalmatinske u Zadru, Kotarskog školskog vijeća u Korčuli, zamjenikom upravitelja Ubožničkog doma (*Casa di ricovero*) u Korčuli (1871.–1873.), a potom upraviteljem sve do 1888. godine. Neko je vrijeme bio i članom Sanitarnog ureda u Korčuli.⁸⁴ Na njegov poticaj i nastojanje za narodnu prosvjetu, otvorene su na

⁸⁰ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 364–365.

⁸¹ V. FORETIĆ, *Odras pobjede*, str. 403, 406.

⁸² F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 369.

⁸³ ISTO, str. 368.

⁸⁴ ISTO, str. 369–370; L. MASCHEK, *Manuale del Regno di Dalmazia*, za 1876.–1877., str. 346.

otoku i neke pomoćne pučke škole te uspostavljena općinska novčana glavnica za slučaj gladi i neke druge inicijative na korist stanovništva čitava otoka.⁸⁵

Skupština Čitaonice, kojoj je on bio predsjednikom, je 1890. godine zaključila da se među njenim članstvom unaprijed skupljaju prilozima u korist zaklade za osnutak medicinskog fakulteta u Zagrebu. On je tada bio na čelu Središnjeg odbora za podizanje spomenika domaćem pjesniku Petru Kanaveliću te u njegovo članstvo privedo i Peru Čingriju. Na žalost, taj odbor nije ostvario tu plemenitu i korisnu zamisao iako se Rafo uvelike trudio na sakupljanju potrebnog novca, čak u banskoj Hrvatskoj, Hercegovini i u prekomorskim zemljama. Naspram tome, uspio je ostvariti zamisao osnutka Domorodnog muzeja u gradu Korčuli,⁸⁶ jedne vrlo korisne i zanimljive ustanove, dotle rijetke u manjim sredinama pokrajine. Njemu treba zahvaliti što je Austrijski Lloyd (Tršćanski Lloyd) uspostavio u Korčuli pristajanje svog parobroda koji je obnašao brzu prugu uzduž istočnojadranske obale.

V.

Da zaključimo. Sprijeda navedeno svjedoči o velikoj životnoj energiji Rafe Arnerija, svojstvene onima koji su obdareni iznimnom fizičkom snagom i umom. U njemu su bile utjelovljene mnoge ljudske vrline. I pored činjenice što je u mladosti odgajan u talijanskom duhu, on se u početku zrele dobi preobrazio u vrlog i nepokolebivog zagovornika hrvatstva u Dalmaciji i neophodnosti njena pripojenja banskoj Hrvatskoj. Njegova je politička djelatnost u prvom redu bila usmjerena ka gospodarskom i kulturnom unapređenju grada i otoka Korčule. Rješavajući te probleme, ulaže sve svoje fizičke i psihičke snage, ali ne šteti ni političke protivnike. Sve navedeno, uvjereni smo, daje jasan uvid u njegovo nesebično djelovanje na korist otoka Korčule i čitave Dalmacije. Njegov obol narodnoj stvari je zapravo nemjerljiv. Time je stekao glas jednog od najobljubljenijih političara pokrajine druge polovine XIX. stoljeća. Sve je to učinilo da je njegova prerana smrt bila ožaljena toplim nekrolozima, opjevana stihovima od gotovo svih onodobnih novina pokrajine, mnogih udruga i uglednika Dalmacije i banske Hrvatske. Stoga svakako zaslužuje naše divljenje, isto tako da njegov životopis i djelo budu uvršteni u dopunu *Hrvatskog biografskog leksikona*, pa i drugih sličnih edicija, čime bi se, iako sa zakašnjenjem, ispravila učinjena mu velika nepravda.

⁸⁵ F. OREB, *Korčulanska općina*, str. 351.

⁸⁶ ISTO, str. 366–367.

*Šime PERIČIĆ: RAFO ARNERI'S CONTRIBUTION
TO THE CROATIAN NATIONAL REVIVAL IN DALMATIA*

Summary

Since dr. Rafo Arneri's name did not appear in the Croatian biographical lexicon (*Hrvatski biografski leksikon*) while it did in some less important editions of a similar kind, the author deems it necessary to elaborate upon this political figure, that is upon his contribution to the Croatian national revival in Dalmatia. In the article, the author draws upon works which have been recently published and which evoke the attempts made by Rafo Arneri regarding the political awakening of the population of the region, especially the need of its unification with that part of Croatia over the Velebit mountain chain which was under the Croatian duke. The author does this by describing his activities as the leader of the Croatian national revival on the island of Korčula: first as the major of Korčula and afterwards as a representative in the Dalmatian Parliament in Zadar and as a social-public figure in general. The author hopes that his work at least partially corrects the injustice done to this deserving member of the revival movement.

Key words: Rafo Arneri, Korčula, Dalmatia, the Revival Movement, XIXth century.